

Az európai identitásért

Egy nemzetközi program kiadványairól

A Magyar Pedagógia 2001/2. számában jelent meg Alistair Ross, a CiCe (Children's Identity and Citizenship in Europe – Gyermeki identitás és polgári lét Európában) elnevezésű tematikus együttműködési szerződés titkárának tanulmánya a társadalomismeret oktatásának európai kérdéseiről. A szerződés akkor mintegy 24 európai állam 84 egyetemét kötötte össze. Ez a szám azóta tovább növekedett. Az együttműködés 1996-ban jött létre, majd 1998-ban elnyerte az Európai Bizottság Erasmus programjának támogatását a következő három évre. Az Erasmus program az Európai Unió Socrates programjának alprogramjaként felsőoktatási intézmények együttműködését segíti egyrészt hallgatók és oktatók külföldi egyetemlátogatásainak támogatásával, másrészt intézmények közös kutató- és fejlesztőmunkájának anyagi háttérét biztosítva.

Az Erasmus program mindenkori célja – a részt vevő országok rendszereinek összehasonlításán, a közös tantervfejlesztésen keresztül –, hogy az intézmények munkájában az európai dimenzió is teret nyerjen. Ennek a törekvésnek felel meg a CiCe-program is, amelynek munkatársai interdiszciplináris csoportot alkotnak a legkülönbözőbb érdeklődési területeket (szociálpszichológia, pedagógia, szociológia, tantervfejlesztés) átfogóan, és jövődő tanárok, szociálpedagógusok, óvodapedagógusok, ifjúsági munkások képzését vállalják. Közös tevékenységük első hároméves programjának célkitűzései között szerepelt, hogy létrehozzanak egy állandó együttműködési hálózatot, hogy feltérképezzék és elemezzék, miféle kurzusok folynak Európa egyetemlein az általuk vizsgált témában, hogy kiderüljön, milyen szintű a fiatalok szociális oktatása. A CiCe munkája elsősorban arra irányul, hogy a felsőoktatás olyan területeit tárja fel, amelyek néhány speciális problémával foglalkoznak: hogyan szocializálódnak a fiatalok, hogyan tanulják meg értelmezni az őket körülvevő szociális, politikai, gazdasági és kulturális viszonyokat s eközben hogyan építik fel saját identitásukat az előbbiekre figyelembe vételével.

A közös munka aktualitását adja az is, hogy az Európai Bizottság oktatásügyi programja a 2000–2006-os periódusra „A tudás Európája felé” címet kapta, s ennek egyik része a polgári lét, a polgárjog kérdésköre. Az Európai Bizottság úgy véli, a szolidaritás és a kulturális sokszínűség megértése és elfogadása az az út, amelyen keresztül megőrizhető Európa eredetisége és gazdagsága.

Az „Európa polgárának lenni”, „európai polgárnak lenni” gondolat viszonylag új keletű. A Miniszterek Tanácsa 1988-ban jelentette ki, hogy az oktatás európai dimenzióját figyelembe véve erősíteni kell az európai identitást és tisztázni az „európai kultúra” fogalomkörét. Maga a kifejezés: „európai polgárság” hivatalosan csak 1992-ben, a Maastrichti Szerződésben jelent meg, majd ezt követően „Az oktatás európai dimenziója” elnevezésű, úgynevezett zöld könyvben fektették le az alapelveket, amely szerint az oktatási rendszerek feladatai közé tartozik a polgárságra, polgárjogra nevelés is. Európa természetesen nem valami helyébe szeretne lépni, csupán a sokszínűséget körülölelő magasabb dimenziót nyújthatna.

Ahogy Alistair Ross a CiCe konferenciáiról megjelent kötetek előszavában rámutat: a kérdés, mi is a nevelő feladata, időtlen, hiszen minden korban szembesülhettek vele azok,

akik a fiatal nemzedékek felneveléséért felelősséget éreztek, sohasem volt statikus a világ. A mai változások mértéke és tempója azonban különös aktualitást ad a problémának. A mai gyerekek olyan világra szocializálódnak, amely nagyban különbözik a szüleikétől, tanáraikétól. Nemzetek, régiók, kontinensek sokféle értékével azonosulhatunk, ezek mind kevésbé távoliak. A korábbi nemzeti identitást, amelynek alapja a büszkeség volt, s amely meghatározta másokkal szembeni attitűdjeinket is, most valami más váltja fel. Gyengültek azok a politikai kötöttségek, amelyek a nemzettudatot erősítették, sokkal intenzívebb a szociális mobilitás. Korábban az egyén identitását, a szociális rangsorban elfoglalt helyét egy életre vagy legalábbis aktív életszakaszára szóló hivatása határozta meg, ma egy életperiódus alatt több „karriert” is csinálhatunk aszerint, ahogy a gazdasági élet változása hozza. Növekszik a populáció (migráció, menekültek...), gyengülnek a tradicionális nemi szerepek, a globalizáció és a multinacionális üzleti élet lehetetlenné teszi, hogy a nemzetállamok megvédjék saját, zárt gazdasági érdekeiket, a médiaglobalizáció kulturális értelemben is elbizonytalanít. Az embereknek sokféle lehetőség közül kell szelektálniuk: X állam, Y régió, Európa vagy a világ polgárai szeretnének-e lenni. A szociális élet heterogenitása azt jelenti, hogy a mai, változó Európában az imént jelzett identitások közötti átjárás intenzívebbé válik. Megváltozik a klasszikus „nemzet, osztály, család” identitás. Ugyanakkor hiba volna azt gondolni, hogy a szociális tanulás „csak úgy” megtörténik, és mindez evidenssé válik a fiatal felnőtt korra, amikorra az egyén „betagozódik” a társadalomba, vagy hogy nyugodtan várhatunk vele, míg a gyerek befejezi az iskoláit. Mi, tanárok tudjuk, hogy a szociális identitás és szociális magatartás megértése gyermekkorban kezdődik, a korai években, gyakorlatilag születésüinktől fogva élethosszig tart.

A CiCe munkájának lényegi eleme az identitás. Hogyan konstruálják meg a fiatalok a maguk világát, hogyan szelektálnak, amikor értékek közül választanak és mit kell tudnia a felnőtt társadalomnak ahhoz, hogy segíteni tudjon ebben a folyamatban? Európa számos országában foglalkoztatja ez a kérdés a pedagógusokat, pszichológusokat, szociológusokat. Amellett, hogy a különféle államoknak és kultúráknak eltérő lehet az álláspontjuk erről a kérdéssel, ezek a gondolatok ma már nem maradnak izoláltak, „keresztbe fertőzik” egymást. Az is változó, mit értünk a tanulás, a gyermekkor, az iskola, az oktatás fogalmán, és ez nem pusztán szemantikai kérdés. A társadalmak, amelyekben élünk, mégis hasonló hatások alatt állnak. Nem alkotunk homogén tömeget, de szükség-szerűen függünk egymástól. Nem osztozunk ugyanazokban a konstrukciókban, mégis egyre fontosabb, hogy mások mit gondolnak ugyanarról. Egyre jobban foglalkoztat a különbözőség, miközben egyre kevésbé különbözünk.

A „polgár” kifejezés is változáson ment keresztül. Egy nemzetállam polgárának lenni jól körülhatárolt identitást jelentett, de mit jelent ma a polgári identitás a „posztmodernitás” körülményei között? Hogyan integrálható ez az oktatásba, hogyan válhat elidegeníthetetlen részévé a tanárképzésnek?

A CiCe hároméves munkája során három konferenciát rendezett. Sorrendben: London (1999), Athén (2000), majd a belgiumi Brugge (2001) látta vendégül a résztvevő országok képviselőit. A három konferencia külön-külön is tematikusnak tekinthető. A három hívószó: „polgárság”, „identitás” és „demokrácia”. A londoni konferencián (Ifjú polgárok Európában) az öt szekcióban – összesen 30 tanulmány bemutatásával – más és más alapon bár, de a polgári lét különböző aspektusait vizsgálták. Külön szekció foglalkozott a tanárok és a polgárságra nevelés összefüggéseivel, a polgárság és a demokrácia kölcsönhatásával, a polgárság és európaiság fogalmának értelmezésével Európa különböző régióiban, a kultúraátadás, kultúráközvetítés problematikájával. Mint mindhárom konferenciának, a londoninak is voltak magyar résztvevői. A második szekcióban (Polgárság az európai államokban) *Gocsál Ákos* (Pécsi Tudományegyetem) számolt be arról a magyar tapasztalatról, milyen kihívást jelentett és jelent a rendszerváltozás után a polgári

létre, demokráciára nevelés az oktatásban és a tanárképzésben. A negyedik szekció munkatársaként pedig *Fülöp Márta* (JATE) mutatta be összehasonlító vizsgálatát arról, hogyan vélekednek három különböző kultúra (Japán, USA, Magyarország) diákjai a „verseny” szerepéről saját hazájukban. Összegezve az első konferencia eredményét Alistair Ross úgy vélte, a munkacsoport még csak a keresés fázisánál tart, a célok most kezdenek kristályosodni. Most még „Ifjú polgárok Európában”-ról (Young Citizens in Europe) beszélünk, de talán a mélyülő megismerés és elfogadás légköre megteremtésével idővel közelebb jutunk ahhoz, hogy „Európa ifjú polgárai”-ról (Young Citizens of Europe) szóljanak a vizsgálatok és még tovább menve, idővel felnőhet majd egy nemzedék, amely már Európa fejlődéséért dolgozik (Young Citizens for Europe).

Az athéni konferencia „hívószava” az „identitás” volt. A hét szekció összesen 43 előadásában ismét előtérbe került a leendő tanárok felkészítése a polgári nevelésre, de emellett szó esett a polgári nevelés különféle mintáiról (különös tekintettel az EU-ba még csak felvételüket kért országokra), a szociális betagozódás nehézségeiről – legyen az kisebbségi sors, vagy a társadalom perifériájára születés –, a „gazdasági identitás” kérdéséről (lásd: munkanélküliség), a szociális identitás és a barátság összefüggéseiről és a tanári identitás, tanári szerep kérdéséről is. Tanulmányában Gocsál Ákos ezúttal azt vizsgálta, milyen ismeretei és nézetei alakultak ki a magyar tanulóknak a roma kisebbségről, míg *Fülöp Márta* és *Váriné Szilágyi Ibolya* (MTA Pszichológiai Intézet) angol kollégáikkal (*Ian Davies*, *Merryn Hutchings* és *Alistair Ross*) a polgári létre nevelés és a vállalkozói létformára nevelés átfedéseit, összefüggéseit vizsgálták, összehasonlítva e szempontból Angliát és Magyarországot.

Az első hároméves periódust lezáró brugge-i konferencia a „demokrácia” fogalomkörét állította vizsgálódása középpontjába. A demokrácia megjelenését és a demokráciára nevelés lehetséges formáit vitatta meg az egyes szekcióüléseken, kezdve az óvodától, az alapfokú és középfokú képzésen át egészen a felsőoktatásig, különös tekintettel a tanárképzésre. Emellett előadások hangzottak el a tantervfejlesztés kérdéseiről, a nemzeti tantervpolitikákról, az új információs technológiák megjelenésének hatásáról, és ismét megjelent a „vállalkozás” problematikája is. *Fülöp Márta* és *Berkics Mihály* (MTA Pszichológiai Intézet) két nemzetközi munkacsoport tagjaként is részt vett a közös munkában, mindkét vizsgálat az előző évi folytatásának tekinthető: hogyan vélekednek az angol és magyar tanárok saját tevékenységükről és a vállalkozás összefüggéseiről, illetve nézeteik szerint milyen összefüggés található a polgári lét és a vállalkozásra nevelés között. *Münnich Ákos* és *Csikonyi Csilla* (Debreceni Egyetem) azt vizsgálta, mit jelent a magyar serdülő korosztály számára az európai dimenzió, európai identitás, hogyan gondolkodnak erről, míg *Gocsál Ákos* és *Cseh Judit* (MTA Pszichológiai Intézet) 18 éves fiatalok körében végzett vizsgálatot arról, hogyan értelmezik egy 1950-ben készült propagandafilmet.

Brugge tapasztalatait összefoglalva Alistair Ross kifejtette: az érdekek és álláspontok keveredése és változatossága jellemezte a konferenciát, a vágy azonban – hogy ne csak tanítsuk, de éljük, gyakoroljuk is a demokráciát – közös. Valamint közös az a nézet is, amely szerint aktív demokrácia csak az lehet, amelyben a gyermekek jogainak, nézeteinek, véleményének elismerése a mindennapok része.

Az együttműködési szerződés résztvevői a 2001–2002-es évet a konferenciákon lezárt tapasztalatok, következtetések, ajánlások szélesebb körű terjesztésére szánják, a munkaév befejezésekor 2002 májusában a záró konferenciának (Future Citizens in Europe) Budapest ad majd otthont. Ezt követően 2002 szeptemberétől 2005 szeptemberéig az együttműködés második periódusára kerül majd sor.

Young Citizens in Europe. London. (1999);
Developing Identities in Europe. Athen. (2000);
Learning for a Democratic Europe. Brugge. (2001)

Baska Gabriella